

EDITORIAL

Una vegada més els historiadors modernistes ens trobem davant el repte d'un centenari. Estem en 1998 i, naturalment, la generació de 1898 ens envaeix. Els *media* s'entreguen al tema amb un entusiasme mereixedor de millor causa, convençuts de trobar-se davant d'un producte rendible per una societat àvida d'emocions fortes en ple context mil·lenarista. Indubtablement, cap dels historiadors actuals està lliure de pecat a l'hora de ser arrossegat per les forts temptacions commemoratives a l'ús. El reduccionisme de la història a només la història contemporània, però, és una realitat certament inquietant en el món en el que vivim. La memòria històrica, cada dia que passa, se'ns està fent més curta i més plana, cosa que condiciona anàlisis de la realitat massa miopes i banals. Sembla que la màxima longitud històrica abastable només arriba i amb dificultats a D. Antonio Cánovas del Castillo, del que s'ha debatut molt sobre la seva funció com a polític i molts pocs han recordat precisament que fou un historiador, fonamental en el seu temps, de l'Espanya dels Àustries. Potser perquè a alguns historiadors de l'època actual això de l'Espanya dels Àustries els hi deu sonar a arqueologia. La ignorància d'uns i els interessos corporatius d'altres semblen voler imposar el discurs del lliure mercat de l'oferta i la demanda en el qual la Història no contemporània ha de ser condemnada al calaix de sastre de la secció de "raros y curiosos". I la veritat és que s'equivoquen els que així pensen, perquè el progressiu escursament de la memòria històrica acaba degenerant en banal crònica perodística que en el millor dels casos pot definir la realitat però mai explicar-la en profunditat, en el seu llarg abast. Depositar tota la fe de la ciència històrica en el mercat consumidor té els seus problemes, entre d'altres raons, perquè el mercat té criteris variables i converteix massa aviat en cadàvers els seu ídols més estimats.

Però, és que a més del mercat, les regles del qual es porten avui als altars, reclama més que mai símbols referencials a qualsevol temps passat. Avui la història no educa, escenifica símbols més o menys primaris de l'imaginari col·lectiu; no reproduïx la realitat, aporta exemples que ratifiquen les representacions mentals apriorístiques de la societat actual. Mai memòria i imaginari han anat tan simbiòticament units.

Doncs bé, en aquesta demanda de símbols referencials, la Història moderna té capacitat de recursos amb escriu, d'oferta idònia amb la qual satisfer aquests requeriments, de la Inquisició a la Revolució catalana de 1640. També els historiadors modernistes tenim el nostre 98 que recordar, vinculat, com és ben sabut, a la mort de Felip II i al començament de la fi de l'Imperi. Vilar va analitzar magistralment fa anys aquest context històric en el seu cèlebre i clàssic article sobre el temps del Quixot. La crisi de la consciència espanyola, les contradiccions de l'imperialisme, les paradoxes d'una societat com la de les darreries del segle XVI, plagada de vividors ociosos, rendistes arruinats, bandolers rurals, "pícaros"

urbans, artistes genials... És el final d'una època i el començament d'una altra. La fi dels somnis de grandesa d'una monarquia que mor ofegada en el fracàs econòmic i polític més absolut, que obre la veda de les alternatives arbitristes, dels diagnòstics i pronòstics mil·lenaristes, de la història d'Espanya amb tocs autocrítics, de Mariana. És la realitat patètica que transpira Felip II en els retrats de Pantoja de la Cruz. Realment, aquesta imatge de decadència i fracàs de 1598 tan paral·lela a la que transmet el glossat 1898, constitueix la plataforma sobre la que s'està configurant un centenari certament saturat d'ostentacions oficialistes i de notable projecció internacional fora d'Espanya. La revista *Manuscrits*, un cop més, vol ser sensible a la conjuntura històrica del temps que vivim i, naturalment, dedica moltes pàgines d'aquest número a la figura de Felip II. Però també, com sempre, la redacció de *Manuscrits* es nega a qualsevol commemoració que impliqui confondre el record amb la glossa, la memòria amb l'exaltació, l'efemèride amb la celebració. Per això, hem abordat la figura de Felip II des d'una perspectiva que pretén ser aliena a qualsevol temptació de llegenda rosa.

El nostre objectiu és subratllar la complexitat d'aquest rei, a partir del contrast singular entre les seves dues cares. En primer lloc, la del príncep Felip, pròxim a l'humanisme renaixentista, jove galant i de vida privada un mica agitada, introduït precoçment en la responsabilitat política de govern sota el pes de les severes instruccions del seu viatger pare. Ens interessa d'aquest jove Felip II, retratat per Tiziano o Antonio Moro, el que té de símbol del temps de transició que viu Europa, i amb ella Espanya, de 1530 a 1560. L'impacte americà —amb la lenta assimilació del nou món que va destacar Elliott—; la incidència de la circumnavegació del globus per part de Magallanes-Elcano; el qüestionament de la idea europea —el cant de cigne seria el discurs sobre Europa d'Andrés de Laguna el 1543— van marcar a una generació, la del príncep Felip, que hauria d'assimilar massa coses en massa poc temps. I així en aquests anys es vivirà la transició de la raó pura del vell humanisme idealista i liberal a la raó pràctica del segon humanisme, de l'humanisme civil amb el debat obert per l'obra de Maquiavel i els esforços d'acomodació ètica i política, que obriran pas a les diverses estratègies de simulació. Transició, tanmateix, de la Reforma protestant a la Contrareforma catòlica a través de camins plurals que avui es denominen confusament Reforma catòlica, amb assajos de terceres vies alternatives a la polarització ideològico-religiosa emergent. Transició, també, de la conquesta a la colonització a Amèrica amb els complexos debats jurídics, polítics i morals al voltant de la qüestió colonial.

I aquest Felip II de joventut el confrontem a l'altra cara del molt més clàssic i conegut Felip II ancià, vell i derrotat en gairebé tots els fronts. La cara jove i la cara anciana, la imatge de les expectatives i la imatge de les frustracions. Una dualitat aquesta que, sens dubte, ajudarà a comprendre millor una figura política com la de Felip II que, al marge de valoracions adjectives, bones o dolentes, és certament apassionant.